

§ 26. Сказы з аднароднымі членамі

179. Прачытайце сказы. Ці можна да гэтых сказаў скласці агульную схему? Чым сказы адрозніваюцца па змесце?

1. Алесь пасадзіў дрэўца.
2. Максім пасадзіў дрэўца.
3. Сяргей пасадзіў дрэўца.

Аб'яднайце тры сказы ў адзін, каб па змесце ён адпавядаў таму, што адлюстравана на малюнку. Складзіце схему сказа.

 Карыстаючыся рознымі крыніцамі, падрыхтуйце паведамленне пра рэспубліканскі праект «ЭкаЦімураўцы». Складзіце і запішыце сказы з аднароднымі членамі.

Аднароднымі членамі сказа называюцца словы, якія адказваюць на адно і тое пытанне, адносяцца да аднаго члена сказа. Яны не залежаць адзін ад аднаго.

Аднароднымі могуць быць і галоўныя, і даданыя члены сказа:

Песцяць вока зялёныя лугі, узгоркі, лясы (У. Караткевіч). (—), (—), (—)

Па палях і па лясах скача рэчачка Пліса (У. Мазго). (—) і (—)

Душой адклікайся на душы людзей, нясі ім спагаду, сардэчнасць... (А. Бачыла). (—), (—); (—), (—)

Пафарбавала восень клёны ў колер жоўты і чырвоны (В. Шымук). (~~~~) і (~~~~)

180. Прачытайце тэкст. Звяртайце ўвагу на інтанацыю пералічэння пры чытанні аднародных членаў сказа.

Мама

Мая мама добрая такая,
Мая мама проста залатая!
А ўжо так мяне матулька любіць!
Кожны раз і **песціць**, і **галубіць**,
І да сэрца **горне**, і **мілуе**,
І так шчыра-моцна **пацалуе**,
І **прамовіць** ласкавае слоўца,
І сама **засвеціцца** — як сонца!

Н. Гілевіч.

Дакажыце, што выдзеленыя словы з'яўляюцца аднароднымі членамі сказа. Якія гэта члены сказа? З якім словам яны звязаны?

 Уявіце, што вы прымаеце ўдзел у конкурсе «Тэрыторыя сям'і». Раскажыце пра сваіх маму, тату і іншых членаў сям'і, выкарыстоўваючы аднародныя члены сказа.

Аднародныя члены сказа звязваюцца пры дапамозе **інтанацыі пералічэння** ці пры дапамозе **інтанацыі пералічэння і злучнікаў**: Антонаўкай, сырадоем, бульбаю маладою пахне крамяны ранак (А. Пісьмянкоў) (толькі інтанацыя пералічэння); Прышла ў госцейкі зіма і снегам нас прывеціла (Я. Жабко) (інтанацыя пералічэння і злучнік).

Калі аднародныя члены сказа звязваюцца злучнікамі **а, але, ды** (**ды** ў значэнні **але**), то яны чытаюцца з **інтанацыяй супрацьпастаўлення**: Жыта ўздыдзе, зазімуе, а на лета закрасуе (В. Лукша). Так з надзеяй на ўдачу абышоў паўлесу я, але рыжыкаў не ўбачыў (Х. Гурыновіч).

181. Прачытайце прыказкі і прымаўкі. Вызначце, у якіх сказах аднародныя члены чытаюцца з інтанацыяй пералічэння, а ў якіх — з інтанацыяй супрацьпастаўлення. Зрабіце вывад пра пастаноўку знакаў прыпынку пры аднародных членах сказа.

1. Разумны ссячэ адно др..ва, а пасадзіць два. 2. Праца і сіла горы звернуць. 3. Пасмейся з ня..мекі, ды не чыні здзекі*. 4. Работа і корм..ць, і по..ць. 5. Новых с..броў нажывай, але старых (не)забывай. 6. Гля..жу, бачу і розуму (не)трачу.

Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары і раскрываючы дужкі. Падкрэсліце аднародныя члены сказа. Якім членам сказа яны з'яўляюцца і якой часцінай мовы выражаны?

Для якога слова сінонімам з'яўляецца слова *губляць*?

182. Прачытайце тэкст, размясціўшы сказы перадапошняга абзаца ў адпаведнасці са схемамі. Вызначце тып тэксту. Падбярыце да яго загалолак у адпаведнасці з асноўнай думкай.

Каля Нясвіжскага замка ёсць помнік сабаку. З ім звязана наступнае паданне.

Адноўчы князь Радзівіл паляваў на м..дзведзя.

Паранены звер накінуўся на князя ды паваліў яго. Пасля выстралу князь падышоў да звера, дакрану..ся. Верны і любімы сабака Радзівіла накінуўся на м..дзведзя. Аднак ён не забі.., а толькі парані.. м..дзведзя. Сабака выратаваў гаспадару жыц..ё, але загінуў.

У падзяку за вернасць князь паставіў вернаму сябру помнік (*Паводле А. Радзیکевіч*).

1) ○, ○; 2) ○, а ○; 3) ○ ды ○;

4) ○ і ○; 5) ○, але ○.

Запішыце паданне, устаўляючы прапушчаныя літары. Абгрунтуйце пастаноўку знакаў прыпынку.

183. На прагулцы хлопчык згубіў свайго любімага сабачку. Хлопчык напісаў аб’яву. Прачытайце яе. Ці атрымаецца хутка знайсці сабачку?

Аб’ява

Згубіўся сабачка. Я яго вельмі люблю. Дапамажыце знайсці.

Хто ведае, дзе ён знаходзіцца, патэлефануйце, калі ласка.

Тэл. +375 (17) 137 86 39.

З першага абзаца тэксту выпішыце сказ, які складаецца з дзейніка і выказніка. Ці апраўдана яго ўжыванне ў тэксце?

 Разгледзьце малюнак. Пашырце тэкст аб’явы апісаннем сабачкі, выкарыстоўваючы аднародныя члены сказа. Як вы разумееце выраз «Мы ў адказе за тых, каго прыручылі»?

§ 27. Знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі членамі

184. Прачытайце і адгадайце загадку. Назавіце ў ёй аднародныя члены сказа. Якімі членамі сказа яны з’яўляюцца?

Рыжае полымя

Полымя стакіпцюрастае
З дрэва на дрэва шастае,
Фыркае,
Цокае,
Лётае.

Зловіш — апаліць
Пяшчотаю.
Лёгкае,
Пухкае,
Вёрткае
Полымя клічуць ...

Р. Барадулін.

Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку пры аднародных членах сказа.

У сказе аднародныя члены сказа могуць раздзяляцца і не раздзяляцца коскай.

Коска ставіцца паміж аднароднымі членамі сказа, якія звязваюцца:

- без злучнікаў: Над полем, над жытам яшчэ жаўрукі спяваюць няўтомна, натхнёна (В. Жуковіч);

- пры дапамозе злучнікаў **а, але, ды** (**ды** ў значэнні **але**): Кот не мурлыча, а пяе казкі дзіўныя свае (Л. Кароткая). Ранкам мы ў грыбы пайшлі, ды нічога не знайшлі (Г. Аўласенка);

- пры дапамозе злучніка **і**, што паўтараецца пры аднародных членах сказа некалькі разоў: У вырай праз туман густы ляцяць і птушкі, і лісты (Р. Барадулін).

Коска не ставіцца паміж двума аднароднымі членамі сказа, якія звязваюцца пры дапамозе інтанацыі і злучнікаў **і, ды** (**ды** ў значэнні **і**): Мы дружбы народам жадаем і шчырай братэрскай любові (А. Бачыла). З рання да змяркання пчолка залатая лётае на кветках ды мядок збірае (Я. Журба).

185. Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары і ставячы неабходныя знакі прыпынку. Падкрэсліце аднародныя члены сказа. Вывядзеце, якім членам сказа яны з'яўляюцца.

1. Надышлі марозы рэчкі закавалі белыя б..розы шэранем убралі (Я. Колас). 2. Пад снегам дрэмлюць недзе цец..рукі ды сойкі (В. Гардзей). 3. Рэк н..мала ў Беларусі і в..лікіх і малых (М. Пазнякоў). 4. Снежань прыц..мкі ц..рушыць дзверы ў зімку адчыняе шкельцам лёду клеіць лужы і наступны год чакае (Л. Воранава). 5. Ходзіць дзед белабароды полем лесам пералескам (Я. Колас). 6. Я шмат бачыў прыгожых

м..сцін але прыгажэйшых за беларускія л..сы не сустракаў
(У. Мяхэвіч). 7. Я глядзеў угару але ў з...л..тым падн..бессі
заўважыў не жаваранка а каршуна (І. Грамовіч).

Назавіце сказ, які адпавядае схеме: і (○), і (○).

186. Разгледзьце малюнак. На колькі груп можна размеркаваць прадметы, адлюстраваныя на ім? Назавіце прадметы кожнай групы адным словам.

Запішыце словы па ўзоры. З адной групай слоў складзіце сказ.

У з о р: кветкі: валошка, рамонак, званочак.

Пры аднародных членах сказа могуць быць словы, якія абагульняюць іх значэнні. Такія словы называюцца **абагульняльнымі**.

Аднародныя члены сказа з'яўляюцца тым самым членам сказа, што і абагульняльнае слова: *Чароўныя рэчкі! Іх назвы звяняць і шумяць у вушах: і Проня, і Гайна, і Ольса, і Бобр, і Уса, і Уша* (П. Панчанка).

○: і (○), і (○), і (○), і (○), і (○), і (○)

187. Прачытайце. Назавіце аднародныя члены сказа і словы, што іх абагульняюць. Паспрабуйце растлумачыць, чаму ў адным выпадку стаіць працяжнік, а ў другім — двукроп’е.

1. Мароз, завея, сцюжа —
Усё для нас дарма.
Цябе мы любім дужа,
Вясёлая зіма.

Н. Гілевіч.

2. Няма дзяцей бяздарных,
Мы з талентамі ўсе:
І лекар, і пажарнік,
І слупкі хлебасей...

П. Панчанка.

Калі абагульняльнае слова стаіць перад аднароднымі членамі сказа, то пасля яго ставіцца двукроп’е: З баявой зямлі не сцерці сінія **азэры**: нашу **Нарач**, нашу **Свіцязь**, **Вечалле**, **Асвею** (С. Панізнік).

⊖: ⊖, ⊖, ⊖, ⊖

Калі абагульняльнае слова стаіць пасля аднародных членаў сказа, то перад ім ставіцца працяжнік: **Алешына**, **салавей**, **кветкі** — **усё** гэта адзін суцэльны ланцуг прыроды (Р. Ігнаценка).

⊖, ⊖, ⊖ — ⊕

188. Прачытайце тэкст. Вызначце, каму ён адрасаваны. Якія бываюць ўраджаі?

Нашы ўраджаі

На Дз..ржаўным гербе Р..спублікі Беларусь а..люстраваны ўзыходзячае сонца спелыя к..ласы кветкі льну і канюш..ны. Для б..ларусаў вельмі важна мірна працаваць на сваёй з..млі радавацца добрым ура..жам.

Аднак ура..жаі бываюць не толькі на п..лях. І новая т..хніка і кар..іны мастакоў і вынаходствы навукоўцаў усё

гэта ўра..жаі дарослых. Дзеці таксама маюць свае ўра..жаі добрыя а..знакі ў школе прачытання кнігі набытыя веды і ўменні. А каб ура..жай быў багаты, трэба як след папрацаваць (*Паводле В. Ванінай*).

Знайдзіце сказы з абагульняльнымі словамі. Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку.

Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя літары і ставячы неабходныя знакі прыпынку.

Які сказ адпавядае наступнай схеме?

⊙: ⊙, ⊙, ⊙ і ⊙

189. Прачытайце тэкст. Чаму ён так называецца? Выведзіце стыль тэксту.

Выпаў снег

Аднойчы раніцай я прахапіўся і аж прысеў на ложку.

Ад чаго ж гэта пабялелі столь, печ і сцены? Я прынік да шыбы і ўсё зразумеў. Выпаў снег!

На двары пакрылася снегам усё і змрочныя будынкі і са.. і платы. У хату ад іх лілося х..лоднае але мя..кае святло. З..мля стр..хі агаро.. усё накрывалася белым покрывам. Лё..кія пушынкi ляталі кружыліся ў паветры і ас..далі на др..вы на голы куст бэзу пад акном.

Я не стаў чакаць а хуцен..ка сабраўся і пабег у школу (*Паводле І. Грамовіча*).

Спішыце два апошнія абзацы тэксту, устаўляючы прапушчаныя літары і ставячы знакі прыпынку. Падкрэсліце аднародныя члены сказа. Выведзіце сродкі іх сувязі.

 Раскажыце, як вы дапамагаеце звярам і птушкам зімой.
Складзіце 2-3 сказы з аднароднымі членамі.